

**LA SALUT DES D'UNA PERSPECTIVA INTERDISCIPLINAR:
AVALUACIÓ DE DOS ANYS
D'EXPERIÈNCIA**

Andres Chamarro
Departament de Psicologia Bàsica, Evolutiva i de l'Educació
Facultat de Psicologia
e-mail: andres.chamarro@uab.es

Teresa Gutierrez*, Josefina Caminal**, Amor Aradilla***, Alvar Martinez** i Maria Consul****

*Facultat de Psicologia, Universitat Autònoma de Barcelona
**Facultat de Medicina, Universitat Autònoma de Barcelona
**** Escola de Infermeria Gimbernat
**** Escola de Infermeria Vall d'Hebron

Paraules clau: salut, interdisciplinarietat, avaluació

L'any 2003 un grup de professors de diverses titulacions i centres adscrits a la UAB (Facultats de Medicina i Psicologia, Escola d'infermeria Vall d'Hebrón, Escola d'infermeria Gimbernat) ens van proposar desenvolupar una assignatura que permetés als alumnes de les diverses titulacions i centres de la UAB aprendre sobre la salut des d'una perspectiva interdisciplinària i global. La salut, objecte de la matèria docent, no constitueix una disciplina acadèmica tradicional ni tampoc obeeix a un concepte sectorial limitat a algun aspecte parcial. Com que és alhora un ideal (benestar complet, físic, psíquic i social) i el conjunt de pràctiques encaminades a assolir-lo, l'abordatge de tots els seus vessants requereix una sistematització resultant de les distintes aportacions de l'equip docent, amb la interacció de l'alumnat.

Fruit d'aquesta iniciativa docent va néixer "LA SALUT EN EL SEGLE XXI: UNA RESPONSABILITAT A COMPARTIR" una assignatura d'universitat que es va poder engegar el curs 2004-2005 i que s'ha tornat a repetir aquest curs 2005-06¹. Aquest projecte d'innovació docent, intenta respondre als reptes de l'Espai Europeu d'Ensenyament Superior (EEES) i pretén donar una resposta a les necessitats formatives dels estudiants respecte de la salut des d'una perspectiva interdisciplinària. Des del nostre anàlisi cal que els estudiants de les ciències de la salut i socials es familiaritzin des de bon començament amb la complexitat de la salut i la malaltia, adquirint habilitats que els permeti valorar els problemes ocasionats per les condicions psicològiques i socials en les quals viuen les persones, d'acord amb el paradigma psico-social.

¹ Aquesta experiència va ser finançada per la UAB el curs 2004-2005 i per l'AGAUR els cursos 2005-06 i 2006-07.

1. Objectius

La complexitat de factors relacionats amb la salut comporta que els professionals hagin d'estar preparats per a situacions noves en les quals les habilitats comunicatives, coneixença, la capacitat de coordinar-se, i treballar en equip, amb d'altres professionals per fer front als nous "buits" que no podrà resoldre un únic tipus de professional. En definitiva una manera de exercir la professió que de segur repercutirà en els destinataris del servei i alhora alleugerà la pràctica de cada especialitat de excés de responsabilitat. En aquest sentit, la mateixa administració sanitària ja aposta clarament per introduir canvis en la formació pregraduada. Canvis que haurien d'incloure una orientació cap a l'aprenentatge (enlloc de cap a l'ensenyament), les habilitats de diàleg i de pacte, la pluripotencialitat, l'adaptació als canvis i l'ètica. Aquests canvis en la formació podrien ser viables mitjançant metodologies com la resolució de problemes, la tutoria i el treball en grup, entre d'altres, en els ensenyaments bàsics (Oriol i Bosch i de Oleza, 2003).

Es per aquesta raó que l'assignatura persegueix objectius centrats en procurar competències dins els àmbits intel·lectuals i interpersonal que possibilitin fomentar el raonament i sentit crític, la solució de problemes, el treball en equip, el lideratge i la gestió de conflictes, entre altres.

Les competències específiques i transversals que ens proposaven contribuir a desenvolupar en els nostres alumnes eren:

- Analitzar el concepte de salut i benestar des d'una perspectiva holística
- Treballar en equip i analitzar els beneficis derivats de l'enfocament interdisciplinari
- Proposar respostes integrals a les situacions de salut i benestar treballades
- Responsabilitat
- Habilitats de comunicació interpersonal
- Comunicació efectiva de forma oral i escrita
- Capacitat de recerca i gestió de la informació
- Tolerància i maneig de la incertesa

L'objectiu de l'assignatura era per tant que l'alumne sigui capaç de donar resposta a una gran varietat de situacions de salut diferents. Es a dir, es tracta de que els alumnes siguin aprenents actius (no pas passius) i que tinguin coneixements transferibles (Hmelo-Silver, 2004). Si bé l'assignatura constitueix una introducció general al camp dels determinants de salut i el treball interdisciplinari, l'èmfasi se situa més en els aspectes relacionats amb la integració del coneixement i el treball en equip, més que en les intervencions concretes.

2. Descripció del treball

El procés d'innovació proposat per l'EEES planteja una estructura curricular que concilia continguts, metodologia i avaluació. Una eina altament eficaç que va adoptar l'assignatura per a aquesta harmonització és la metodologia de l'ABP (Aprenentatge Basat en Problemes), ben coneguda internacionalment en l'àmbit de les ciències de la

III Jornada d'Innovació Docent 2006

salut i socials, però encara desconeguda per a una bona part del professorat i de l'alumnat de grau de la UAB. Es tracta d'un enfocament pedagògic adreçat a facilitar el procés d'ensenyament-aprenentatge i de formació de l'estudiant en l'autoaprenentatge. La formació combina la presència de l'alumnat i del professorat en les sessions de tutories, amb el treball, alhora autònom i grupal, de l'estudiant. L'alumne a partir de l'estudi de casos pot integrar coneixements específics i comuns alhora, experimenta amb el treball en equip, es veu obligat a aplicar els seus coneixements per tal d'afrontar les situacions problemàtiques que se li presenten. L'aprenentatge resultant podria ser aplicat en situacions semblants, es a dir, permet el desenvolupar de competències transversals.

En línia amb la innovació metodològica que varem introduir ens van haver de plantejar una metodologia avaluativa diferent a la aplicada en metodologies "tradicionals". En aquest sentit, varem optar per avaluar en base a una triangulació a partir de diverses fonts d'informació: (1) els implicats (alumnat, professorat); (2) les metodologies d'avaluació (qualitatives i quantitatives); (3) i la diversitat de moments i/o realitats que poden ésser avaluades.

Com a aplicació, l'avaluació que varem realitzar va ser: una enquesta de satisfacció de l'alumnat (quantitativa) que explorava el nivell de satisfacció dels alumnes amb l'assignatura essencialment amb tres aspectes o dimensions: contingut, metodologia i avaluació. També es va aplicar un Q-sort per valorar els canvis en les opinions dels alumnes envers la matèria (qualitativa). El Q sort és una tècnica per identificar i comparar les idees individuals i col·lectives sobre un tema (Jorba, Casellas, Prat i Quinquer, 2000). En el nostre cas les hem utilitzat per analitzar les representacions dels alumnes inscrits en la nostra assignatura respecte dels tòpics plantejats a la nostra assignatura. En la versió del Q sort que hem desenvolupat, es presenten 20 afirmacions relatives als objectius expressats en la nostra assignatura. Individualment els alumnes han ordenat aquestes afirmacions segons la intensitat d'acord-desacord respecte de l'expressió. Cal tenir en compte que no hi ha indicis de "correcció" en les respostes, ja que apareixen barrejades i desordenades. Finalment es va realitzar l'avaluació dels coneixements i procediments adquirits durant el curs. Aquesta última avaluació tenia dos components:

a) Una avaluació continuada del treball de l'alumne i que suposava el 60% de la nota total de l'alumne. Aquesta avaluació es basava en l'assistència a les tutories i la participació activa de l'alumne en el grup. Es realitzava una primera avaluació a les sis setmanes d'iniciar el curs i una altra en finalitzar. En aquestes avaluacions utilitzàvem tant un qüestionari com preguntes obertes. També es debatia en grup el progrés del grup.

b) Una l'avaluació individualitzada, que suposava el 40% de la nota total de l'alumne i que es basava en l'anàlisi individual de l'alumne respecte un cas. En aquest, l'alumne havia de mostrar la seva capacitat de comprendre els factors bio-psico-socials del mateix. Per a aquesta avaluació se li proporcionava a l'alumne un cas i es deixava temps per a que cada alumne es formulés una hipòtesi explicativa i seleccionés un aspecte o contingut, en relació a aquesta, per a treballar amb més profunditat. Tot això ho havia de deixar per escrit.

III Jornada d'Innovació Docent 2006

A continuació s'indicava als alumnes que, individualment, lliuressin el seu exemplar de l'escrit i tot seguit el tutor realitzava una fotocòpia del mateix per tal de que el mateix tutor i/o grup de tutors tinguessin un document escrit amb d'hipòtesi explicativa que l'alumne havia formulat en relació al cas, així com els aspectes i continguts, vinculats a la mencionada hipòtesi entorn al quals l'alumne havia decidit aprofundir, pel seu compte, en el decurs del següents set dies. Així doncs, cada tutor havia de quedar-se amb una còpia (signada) de l'escrit de l'alumne i l'alumne, a la seva vegada, s'endua el document original. Els alumnes disposaven d'una setmana per a treballar l'aspecte o continguts seleccionats així com la seva idoneïtat pel que fa a la resolució, ja sigui en sentit positiu o bé negatiu de la hipòtesi explicativa que han formulat sobre el cas. El tutor, per la seva banda, disposava d'una setmana per a preparar i/o escollir una pregunta relacionada amb la hipòtesi escollida per cada alumne i, particularment, relativa a l'aspecte o contingut que aquest ha decidit treballar. La pregunta havia d'estar estretament vinculada als objectius específics d'aprenentatge de l'assignatura.

A continuació es presenten el cas i les qüestions d'examen utilitzades el curs 2004-05.

PROPÓSITS PER AL NOU CURS

La portada de la revista 'Medicampus' del passat mes de setembre versava sobre el tema dels bons propòsits per al nou curs:

...estudiar més, ...deixar de fumar, ...fer menys campanes, ...lliberar-me de l'estrés, ...fer esport i cuidar-me, ...trobar parella, ...independitzar-me.

La introducció del reportatge deia literalment així: :

El inicio del curso es una buena época para hacer tabla rasa y proponerse nuevos retos. De hecho hay dos épocas del año en que aumenta nuestra predisposición a emprender nuevas y arriesgadas empresas. La primera coincide con el inicio del año nuevo. La última campanada es el punto de partida para propósitos de todo tipo (la estrella es "dejo de fumar"), si bien muchas de estas voluntades se acaban rompiendo aquella misma noche. Ahora, durante el mes de septiembre, es la segunda época del año en que la gente se muestra más predispuesta a marcarse retos personales de cara al nuevo curso que comienza. Tan solo hay que observar como nos bombardean con anuncios de gimnasios o de academias de idiomas. Incluso las editoriales se han dado cuenta y nos invaden con coleccionables de todo tipo a 1,95 euros la entrega. Desde Medicampus os ofrecemos una selección de propósitos y pistas para que, esta vez sí, consigáis aquello que os propongáis. Y si no funciona, pensad que tenéis otra oportunidad a partir del 1 de Enero de 2005.

Medicampus, núm. 180. Setembre 2004

(Revista quincenal de distribució gratuïta per a estudiants universitaris d'últims cursos)

PREGUNTES D'EXAMEN (a completar per cada tutor en funció de les hipòtesis de treball plantejades pels alumnes)

1. *Quina relació amb la salut li trobeu al fet que cada curs ens plantegen sempre els mateixos propòsits?*
2. *Quina diferència trobes entre 'hàbits saludables' i determinants de salut?*
3. *Posa tres exemples d'hàbits saludables. Identifica per a cadascun d'ells la responsabilitat individual i la responsabilitat social per a dur-los a terme.*
4. *Pels tres exemples anteriors digues quins són els aspectes biològics, psicològics i socials que els determinen. Per a cadascun dels factors determinants proposa tres estratègies possibles de modificació i de manteniment.*
5. *Es possible canviar? Quins factors condicionen un canvi de conducta i quines eines coneixes per a canviar-lo.*
6. *Com poden intervenir els professionals de la salut en relació amb els nostres propòsits per al nou curs?*
7. *Justifica si és possible la col·laboració entre diferents agents socials per tal de fomentar estils de vida saludable. Mostra un exemple concret.*
8. *Com creus que influeixen els mitjans de comunicació en fomentar, o no, estils de vida saludable?*
9. *Considera com creus que influencien els hàbits de vida no saludables en la qualitat de la mateixa. Justifica-ho amb un exemple.*
10. *Per què els professionals sanitaris, malgrat els seus coneixements, no són les persones que demostren estils i hàbits de vida més saludables?*
11. *Quines estratègies sanitàries interdisciplinaries podríem posar en marxa per construir una societat més saludable?*
12. *Qui ha de prendre les decisions sobre els hàbits de vida més aconsellables que ha de seguir un pacient que ve a la consulta? En base a quins arguments? Quina serà la responsabilitat del professional en aquest aspecte?*
13. *L'Educació per a la salut es defineix com la transmissió de coneixements per augmentar el nivell de salut de la població. Comenta la següent afirmació.*
14. *Quines són per tu les actuacions dels professionals de la salut que demostren que saben tenir cura (cuidar) als pacients, individus, usuaris...Quina és la responsabilitat del metge, l'infermer, el treballador social o el psicòleg en aquest aspecte?*

Els criteris d'avaluació per al cas estaven clarament identificats i consensuats, possibilitant que professors/tutors diferents, d'especialitats diferents, poguessin aplicar criteris equivalents. De fet l'objectiu de l'avaluació individualitzada era observar si els alumnes eren capaços de:

1. Identificar idees, termes o conceptes sobre:
 - La salut
 - La malaltia
 - Els determinants de salut
 - El cuidar i el curar (o tenir cura)
 - El treball en equip interdisciplinari
 - La responsabilitat individual en el procés de salut
2. Formular possibles hipòtesis explicatives del procés de salut.
3. Planificar una pauta de treball coherent amb els objectius d'aprenentatge
4. Descriure possibles fonts de recerca d'informació

A aquest respecte s'avaluava de forma explícita si l'alumne havia estat capaç de:

1. Explicar les seves idees i coneixements de forma clara i correctament expressades.
2. Descriure els conceptes bàsics i les idees que responen als objectius d'aprenentatge del programa.
3. Interrelacionar els coneixements específics comparant diverses perspectives.
4. Argumentar el seu posicionament respecte els fets o els processos.
5. Identificar els coneixements bàsics per aplicar-los a situacions similars.

En el curs 2005-06, i com a resultat de l'experiència del curs anterior, no es va tornar a aplicar l'enquesta de satisfacció ni el Q-sort, però si es va mantenir l'avaluació individualitzada de l'alumne. L'enquesta que es va aplicar durant aquest curs va anar dirigida, gràcies al treball de l'equip de professors, a l'autoavaluació de les competències per part dels estudiants (quantitatiu) així com la autoavaluació qualitativa de les millores experimentades durant el curs, mitjançant respostes obertes a preguntes formulades al final del qüestionari.

3. Resultats i conclusions

Puntuació mitjana de la satisfacció per dimensions

Dimensió	Mitjana	Desviació	Mínim	Màxim
Contingut	53.31	14.34	25.00	81.03
Metodologia	61.28	14.24	37.50	87.50
Avaluació	52.93	21.45	0	83.33

La dimensió que presenta una major puntuació és *Metodologia*, pel contrari, la que presenta una menor puntuació és *Avaluació*.

Nivell de satisfacció pels diferents aspectes de *Contingut*

	Poc (1,2)	Mig (3)	Molt (4,5)
Grau d'interès	10.21	18.92	70.27
Objectius clars	45.72	31.43	22.86
Nivell consecució objectius	30.56	33.33	36.11
Amplitud continguts	18.92	62.16	18.92

Des del punt de vista dels continguts l'aspecte més ben valorat és el interès de l'assignatura, l'amplitud dels continguts obté una valoració mitjana. Per contra, els alumnes indiquen majoritàriament que els objectius no estaven molt clars, per tant és coherent que el nivell d'assoliments d'aquests obtingui valoracions diverses.

Nivell de satisfacció pels diferents aspectes de *Metodologia*

	Poc (1,2)	Mig (3)	Molt (4,5)
Casos assolir objectius	13.51	35.14	51.36
Treball en grup	10.81	37.84	51.35
Rebre assessorament	27.77	38.89	33.33
Rol del tutor	2.70	29.73	67.57

Respecte a la metodologia de l'assignatura, el treball amb cassos, el treball en grup i el rol del professor com a tutor són molt ben valorats. No així l'assessorament. Aquest era un recurs disponible, de forma explícita, pels alumnes, que podien consultar als professors de l'assignatura independentment de si eren els seus tutors o no.

Nivell de satisfacció pels diferents aspectes de *Avaluació*

	Poc (1,2)	Mig (3)	Molt (4,5)
Coherent amb met. docent	24.33	29.73	45.94
Reflecteix aprenentatge	21.62	37.84	40.55
Millor que exàmens tradic.	29.73	48.65	21.62

Finalment, la valoració de l'avaluació per part dels estudiants és diversa. Si bé una bona part consideren que és coherent amb la metodologia, la resta no ho veuen tant clar, encara que millora la seva valoració respecte a la capacitat d'aquesta de reflectir allò après. En tot cas, no sembla clara la seva preferència per aquest tipus d'avaluació.

El resultat de la valoració mitjançant el Q-sort per al conjunt dels alumnes a l'inici de les classes mostra que l'afirmació amb la qual els alumnes mostren el major grau

III Jornada d'Innovació Docent 2006

d'acord és la número 2 “l'estil de vida afecta definitivament a la nostra salut”. Les afirmacions valorades com a acord són les número 3 (la prestació de serveis de salut als immigrants s'ha de fer tenint en compte les seves necessitats), 4 (tots hem de fer el possible per mantenir-nos sans), 5 (en la nostra societat és important que els ciutadans tinguin la oportunitat de gaudir de bona salut i el màxim benestar), 14 (la salut s'ha de treballar en equips interdisciplinaris) i 17 (el ciutadà té l'última paraula en el seu procés de malaltia). Les afirmacions valorades com en desacord són les número 1 (la salut és cosa de metges i infermeres), 7 (la nostra salut està determinada principalment per factors genètics), 12 (la meua salut no depèn de mi), 16 (amb els mitjans actuals es pot curar tot) i 19 (per rebre atenció sanitària els immigrants han d'adaptar-se al nostre idioma i entorn). L'afirmació amb la qual mostren major grau desacord els alumnes és la número 13 “els professionals de la salut s'han de preocupar del dany físic deixant de banda els aspectes socials i psicològics de l'individu”.

Aquest estat d'opinió dels alumnes a l'inici del curs és força aclaridor del perfil d'alumne inscrit en l'assignatura. Malgrat la diversitat d'orígens acadèmics (medicina, infermeria i psicologia, fonamentalment) sembla haver una coincidència en considerar la salut com alguna cosa més que l'absència de malaltia o de danys físics, un dret de les persones; en considerar rellevants els estils de vida com a determinants de salut, més enllà dels determinants biològics; el paper de les diferents professions vinculades a la salut; la responsabilitat individual en la cura de la salut, si bé l'afirmació número 17 possiblement indica una concepció individualista de la salut, lluny de consideracions o limitacions polítiques, ètiques i socials. Un detall destacable serien les afirmacions relatives a la immigració (números 19 i principalment la 13) que mostren uns alumnes oberts a la nova realitat de la societat multicultural.

En contrast, l'avaluació final amb el mateix instrument quatre mesos després de l'inici de les classes mostra que únicament les afirmacions 7 i 19, valorades com a en desacord, són substituïdes per altres afirmacions en la valoració dels alumnes. Les dues afirmacions són substituïdes per les número 9 (la salut i el benestar són ideals inabastables) i 11 (el concepte de salut fa referència a l'absència de malaltia). Possiblement es pot entendre que fruit de l'experiència amb l'assignatura els alumnes han modificat la seva valoració en terminis de concepció de salut.

Per tant, podem considerar que els nostres alumnes són alumnes coneixedors de la matèria i amb actituds favorables envers la concepció de salut que l'assignatura es proposava transmetre. Per tant, no es poden detectar canvis en les opinions i les actituds dels alumnes com a resultats del procés ensenyament-aprenentatge, excepte els referits en el paràgraf anterior. Hem de tenir en compte que els nostres alumnes han triat voluntàriament aquesta assignatura d'universitat.

Respecte als resultats d'aquest últim curs, són especialment interessants els obtinguts mitjançant l'apartat d'autoavaluació qualitativa, on els alumnes podien expressar de manera oberta els avenços experimentats a la meitat i el final de curs. En general, els alumnes expressaven de forma explícita haver millorat en: a) el treball en grup, millorant la responsabilitat, la capacitat d'escoltar, dialogar i aportant coneixement; b) entendre els problemes de manera global, cercant informació davant aspectes desconeguts i argumentant respecte de les causes i solucions; c) aprofundir en els

III Jornada d'Innovació Docent 2006

aspectes prefixats, d) l'autoaprenentatge; e) l'apropament a nous col·lectius i realitats socials i f) parlar en públic i expressar opinions.

Malgrat els aspectes destacables, els alumnes també expressaven la necessitat de millorar en la comunicació dins del grup, que sovint es realitzava via correu electrònic, la gestió del temps, per a les trobades entre els membres del grup, i la necessitat de concretar els objectius i la manera de treballar del grup.

Per als professors, els dos anys d'aquesta experiència docent ha estat molt gratificant. Part d'aquesta valoració positiva es basa en la utilització de múltiples mètodes i mesures d'avaluació. Gràcies a això tenim constància de la satisfacció dels alumnes, dels aprenentatges, de les mancances i de les possibilitats del nostre projecte. En aquest sentit, per a nosaltres avaluar s'ha convertit, en una veritable eina de millora.

4. Bibliografia

Hmelo-Silver, C.E. (2004). Problem-based learning: what and how do students learn? *Educational Psychology Review*, 16, 3, 235-266.

Jorba, J., Casellas, E., Prat, A. i Quinquer, D. (2000). Avaluar per millorar la comunicació i facilitar l'aprenentatge. Bellaterra: Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Oriol i Bosch, A. i de Oleza, R. (Dir.) (2003). *Llibre blanc de les professions sanitàries a Catalunya*. Barcelona: Secretaria general. Generalitat de Catalunya.